

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Review of the Faculty of Divinity
University of Süleyman Demirel

Hakemli Dergi

KURULUŞUNUN 700. YILINDA
OSMANLI ÖZEL SAYISI

Yıl : 1999

Sayı : 6

S.D.Ü
1999
516

KUR'AN'DA HZ. ADEM

Prof. Dr. İsmail YAKIT*

Adem kelime olarak sâmi dillerine mensup bir kelimedir. İbranca “**âdâmâh**” sözü “**ekili alan**” demektir ve kök olarak “**âdem**” “**kızarmak**” mastarından gelmektedir. Verimli toprağın renginin kızıl olmasına yapılan bir analogiyle “**kızıl toprak**” anlamındadır. Nitekim Arapça’da da “**toprak ve yeryüzü**” anlamına gelmektedir. İsim olarak, semavî dinlere mensup topluluklar tarafından ilk insan ve ilk peygamber olduğuna inanılan ve künyesi “**ebu’l-beşer**” (insanlığın atası) olan bir şahsiyetin adıdır ki buna da Hz. Adem denmektedir.

Hz. Adem hakkında yanlış inançlar ve efsaneler oldukça çoktur. Özellikle: Allah’ın yeryüzüne toprak almak için, sırasıyla Cebail, Mikail ve İsrail adındaki büyük melekleri gönderdiği ve onların istenen toprağı getiremeyip sonra Ölüm meleğini gönderdiği onun her çeşit topraktan birer avuç getirdiği ve Allah’ın bu toprakları çamur yaparak 80 yıl şekilsiz bıraktığı, güneşte kuruttuğu ve sonra şekil vererek 120 yıl daha ruhsuz bırakarak bilâhere ruh verdiği ve böylece canlanıp ilk insanın meydana geldiği ve adının Adem olduğu, eşi Havva’nın onun kaburga kemiğinden yaratıldığı, Cennet’te zina ettikleri, yılan hikayesi, başka bir gezegenden yeryüzüne düştükleri, Adem’in Serendib adasına, Havva’nın Hicaz’a düştüğü vs. hususundaki söylentilerin İslâmî hiçbir mesnedi yoktur. Bu hususta bu rivayetleri haklı çıkaracak ne bir ayet ve ne de sahih bir hadis mevcuttur. Bu rivayet ve efsanelerin kaynağını Yahudi, Süryani ve diğer hristiyan menşe’li kaynaklar oluşturmaktadır. Muharref Tevrat’ın “**Hilkat**” bahsinin Yahudi ve Süryaniler tarafından yapılmış yorumlar zamanla İslâm toplumuna girmiş ve yapılan tefsir ve kısas-ı enbiya ile ilgili kitaplarda yer alan “**isrâiliyat**” denen menkabeleri vücûda getirmiştir.

Yaratma mı, halife tayini mi?

Kur’ân’da insanın yaratılışı ile Hz. Adem’in “**Allah’ın halifesi**” olması meselesi ayrı ayrı konuları içermektedir. Kur’ân “**Biz**

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı.

insanı çamurdan yarattık” (Hicr, XV/26) ayetiyle hem Hz. Adem’in hem de bugünkü insanın maddi varlığının orjininin toprak olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında “Adem” kelimesi ile “İnsan” kelimesi Kur’ân’da sinonim bir görünüm arz etmektedir, bu husus daha ziyade “Allah’ın halifesi” kavramında gerçekleşmektedir. Bu itibarla Kur’ân Adem’in bütün insanlığın ilk biyolojik babası olduğu konusu üzerinde hiç durmaz. Adem’in halifeliği konusu, onun şahsında bütün insanlığın halifeliği ve diğer yaratıklara mümtaz kılınması konusudur.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ
قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

(Bakara, II/30)

“Hani Rabb’in meleklere: “Ben yeryüzünde bir halife tayin etmekteyim” dediğinde onlar da: “Orada fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı mı tayin ediyorsun? Halbuki biz Seni hamdinle tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz” dediklerinde Allah da “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” dedi.”

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ

(Sa’d, XXXVIII/71)

“Hani Rabbin meleklere: “Ben çamurdan bir beşer yaratmaktayım...” dedi.”

Bu durumun farkında olmayan hemen hemen her müfessir veya mütercim (Bakara, II/30)’da Hz. Adem’in insanın biyolojik babası olduğundan bahsedildiğini düşünerek kontekste aykırı şöyle tercüme etmektedirler:

“Hatırla o vakte kim Rabbin meleklere “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Melekler de “Orada kan dökecek fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni hamdinle tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz.” dediler. Allah ta “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” dedi.”

Öncelikle bu ayette yaratma söz konusu değildir. Zira fiil olarak “ce’ale halifeten” “bir halife tayin etmek” demektir. Yaratma

çoktan bitmiş beşeriyet yeryüzünde faaliyet icra ediyor, artık halifelik tayininden bahsedilmektedir. Halbuki Hz. Adem'i insanlığın biyolojik babası sayanlar, bu ön yargı ile ayete yaratma manası vermektedirler. Aynı nedenle bu olayı, Cenab-ı Hakk'ın gelecekte yapacağı bir iş olarak anlamışlardır. Halbuki "**câilun fi'l-ardı halifeten**" "**halifeyi tayin etmekte olan**" ya da "**tayin eden**" demektir.

Yeryüzünde bu ayetin insanın yaratılışı ile ilgili olduğunu zannedenler, meleklerin sözlerine de yukarıda görüldüğü gibi istikbal manası vermişlerdir. Kaldı ki bu ayette **yedi adet muzari fiil** (şimdiki ve geniş zaman kipi) ile yine şimdiki zaman anlamında **bir adet ism-i fail** olan kelime vardır. İşte tarihi meal ve tefsir yanlışısını devam ettirenler bu fiillerin üçü ile ism-i faili hiçbir sebebi olmaksızın **gelecek zaman** kipiyle tercüme edip diğerlerine şimdiki zaman manası vermişlerdir. Böylece aynı ayet içinde geçen bu fiillerin arasındaki zaman ahengini bozuyorlar ve güya Allah'ı zaman konusunda bir tenakuzda bırakıyorlar. Halbuki mana, **hal sigasıyla** (muzari=şimdiki zaman kipi) "*orada fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı mı halife tayin ediyorsun?*"dur. Çünkü insanın yaratılması daha önce gerçekleşmiş ve melekler insanların bu fiilleri yapmakta olduklarını söylemektedirler.

Hz. Adem ilk insan mı?

Bu konudaki yanlışların bir sebebi de Kur'an'da "**Beni Adem**" tamlamasının sıkça kullanılmasıdır. Buradan hareketle Adem'in insanlığın ilk babası olduğu sonucuna varılmıştır. Halbuki Kur'an'da yine aynı tabirle "**Beni İsrâil**" ifadesi de yer alır. Buna rağmen o kavim tamamen neseb itibariyle İsrail (=Hz. Yakup)'un oğulları değildirler. Aynı şekilde "**Beni Adem**" tabirine de neseb bağı anlamı verilmesi doğru değildir. Zira Arapça'da "**Beni**" tabiri onu takip eden onun sünnetinde olan için kullanılır. Keza Kur'an'da müslümanlara hitaben Hz. İbrahim için "**Babanız İbrahim**" (Ebîkum İbrahim) tabiri kullanılmaktadır. (*Hac, XXII/78*) Buradan Hz. İbrahim'in bütün müslümanların biyolojik babası olduğu anlamı çıkarılmamaktadır. Baba tabiri de önder, lider vs. anlamındadır.

Hz. Adem'in biyolojik anlamda ilk insan olduğu ön yargısına sebep olan diğer bir yanlış ise, Hz. Adem'in ve eşi Havva'nın (Havva'nın adı Kur'an'da geçmez) yaratılışı ile ilgili olduğu iddia edilen ayetlerin yorumları hakkındadır. Adem'in ilk insan olduğunu iddia edenler, şu ayete yanlış bir anlam vermektedirler.

يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها
زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء

(Nisa, IV/1)

“Ey insanlar sizi bir tek nefisten ve ondan da eşini yaratan ve her ikisinden de çok sayıda erkek ve kadınlar çıkaran Rabbinize gerekli saygıyı gösteriniz.”

Bu ayette insanların tek bir nefisten yaratıldığı söz konusudur. Fakat müfessirlerin çoğu, hatta hepsi “**nefs-i vâhide**”den Adem, “**zevceha**” tabirinden de Havva’nın kast olduğunu söylerler. Halbuki ayette buna delâlet eden hiçbir sarahat yoktur. Çünkü “**nefs-i vâhide**” Adem’in müradifi değildir. Adem özel isim olarak “**marife**” nefis vahide ise “**nekire**”dir. Adem müzekker (erkek), bu tabir ise müennestir (dişi). Öte yandan (A’raf, VII/189-190) ayetlerinde aynı ifadelerle “**nefs-i vâhide**”den bahsedilmektedir. Nefs-i vâhideden yaratılan ve eşi de ondan var edilenin Allah’tan salih bir evlat istedikleri, Allah’ın kendilerine istediklerini vermesine rağmen o ikisinin Allah’a bir çok şirk koştuğu ifade edilmektedir. Şu halde “**nefs-i vâhide**”yi “**Hiz. Adem**” olarak yorumlamak mümkün değildir. Nefs-i vâhide, insanı meydana getiren prensip, su veya nutfe (sperm) anlamındadır. (bkz. İ. Yakıt, *Kur’an’da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi*, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5, s.9 vd). Zira Kur’an, bu ayetlerde Adem’in yaratılışından bahsetmemektedir.

إن مثل عيسى عند الله كمثل آدم خلقه من تراب ثم قال له كن فيكون

(Ali İmran, III/59)

“Muhakkak ki İsa meselesi Allah katında Adem meselesi gibidir. Onu da topraktan yarattı. Sonra da “ol” dedi, o da olur.”

Kur’an’ın Hiz. Adem’in yaratılışından bahsettiğini sananlar ayete “Allah Adem’i topraktan yarattı” manasını vermişlerdir. Onlara göre bu ayette Hiz. Adem’in ilk insan oluşuna delil vardır. Halbuki ayet cümle semantiği açısından ele alındığında böyle olmadığı görülecektir. Söz konusu ayette ehl-i kitabın Hiz. İsa’ya uluhiyyet atfetmesi ele alınmıştır. Onlar sadece babasız olması hasebiyle İsa’ya uluhiyyet atfediyorlardı. Allah da onlara mademki sizin indinizde sadece babasız olan İsa’ya uluhiyyet atfediyorsunuz da yine size göre

hem anasız hem babasız olan Adem'e niye uluhiyet atfetmiyorsunuz? diyerek topraktan gelen bir varlığa uluhiyet atfedilemeyeceğini beyan etmektedir.

Ayette geçen “**indallah**” tabiri de çok önemlidir. Bu ifade yukarıdaki meselenin bir, “**indelbeşer**” yani insanlar tarafından yorumlandığını bir de, “**indallah**” yani Allah katında gerçek yorumunun bulunduğunu ve insanlarınkinden farklı olduğunu gösterir. Bu kayıtlı beraber ayette vurgulanmak istenen şey, her insanın orijini olan toprağın Hz. Adem ve Hz. İsa'nın da orijini olduğudur. Böylece “**halakahu**” ibaresindeki “**hu**” zamiri Hz. İsa'ya racidir. Yani “Onu (İsa'yı) da topraktan yarattı”. Topraktan yaratılan hiç bir kimseye de uluhiyyet isnadı mümkün değildir. Ayrıca ayet Hz. Adem'in anasız-babasız yaratılması ile de ilgili değildir. Nitekim şu iki ayet de Hz. Adem'in ilk insan olmadığına işaret eder.

كان الناس أمة واحدة فبعث الله النبيين مبشرين ومنذرين

(Bakara, II/213)

“İnsanlar tek bir topluluktur. Daha sonra Allah onlara müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderdi...”

Ayette insanların kök birliğine sahip tek bir topluluk olduğu, sonra da kendilerine peygamberler gönderildiği ifade ediliyor. Hz. Adem ilk peygamber olduğuna göre ondan önce insan cinsinin bulunması zorunlu hale gelmektedir.

إن الله اصطفى آدم ونوحا وآل إبراهيم وآل عمران على العالمين

(Al-i İmran, III/33)

“Allah Adem'i, Nuh'u, İbrahim ve İmran sülalelerini âlemler üzerine seçmiştir”.

Görüldüğü üzere ayet, Adem'in “seçildiğini” ifade ediyor. Adem benzerlerinden oluşan bir topluluk içerisinde bulunmalı ki seçilme imkanı mevcut olsun. Yani ayete göre, İbrahim sülalesi ile İmran sülalesi diğer sülalelerin arasından seçilmiştir. Nuh da diğer nuhların yani kendi benzerlerinin arasından seçilmiştir. O halde Adem de diğer ademlerin (yani kendi benzerlerinin) içinden seçilmiş olmalıdır. Bu da onun ilk insan olmadığını, aksine, bir toplulukla

beraber yaşarken seçildiğini ve peygamber olarak gönderildiğini gösterir.

Görüldüğü gibi (*Bakara, II/30*)’da anlatılan “**halifelik**” meselesi, insanın yani beşer cinsinin yaratılışından tamamen farklıdır. Bu ayetlerde, insanlığa hilâfet makamı verilmiştir. Adem bunun temsilcisidir. Yani Adem’in şahsında halifelik temsil edilmektedir. Anlaşılması gereken bunun ne olduğudur. Adem kıssası, Kur’ân’da birkaç yerde anlatılırken, bu kıssa içinde yer alan Adem ise, halifeliği temsil eden bir karakterle sunulmaktadır. Ancak, Kur’ân bu hususta bize çok açık ve geniş malumatlar vermemektedir.

Öncelikle ayetlerden, meleklerin bu makamı elde etme isteğinde oldukları anlaşılmaktadır. Onlar, “*Biz seni hamdinle tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz*” sözleriyle hilafete daha lâıyk olduklarını imâ ediyorlar. İnsanın fesat çıkarıcı ve kan dökücü olmasıyla, kendilerinin tesbih ve takdis edici olmalarını kıyaslayarak hilâfete talip olmaktadır. Fakat Allah, “*Ben sizin bilmediklerinizi bilirim*” diyerek halifeliğin tesbih ve takdis ile olmadığını ifade etmektedir. Diğer yandan Cenab-ı Hakk’ın Adem’e “**Esma**”yı talim edip, melekleri bununla imtihan etmesi ve onların da “**Esma**”yı bilememeleri ise hilâfetin, takdis tesbih ve ibadet ile olmayıp ilim ile olduğunu göstermektedir. Kur’ân halifelik hakkında kesin bir şey söylemese de bu hususta birçok yorum yapılmıştır. Bize göre halifelik hükümlanlık anlamında olup, o da “**Esma**”yı talim hakikatinde gizlidir.

Esmanın Öğretilmesi

Adem’e öğretilen isimler konusuna müfessirler oldukça zengin yorumlar getirmektedirler. Onlardan bir kısmına göre, “**Esma**”dan maksat “**müsemmiyat**”tır. Yani bütün varlıkların adlarıdır. Mevlâna Celaleddin’e göre Esma’dan kasıt: Zahirde cisimler, bâtında isimlerdir. Diğer bir görüşe göre, Allah’ın insana istisnasız bütün ilimleri yapma kapasitesini vermesi ve bu kabiliyetiyle insanın onu her yerde kullanabilmesi ve her varlığa adını verebilmesidir. “**Esma**”yı talimin yer aldığı ayette bazı hususlar dikkati çekmektedir.

Adem’e “**Esma**”yı öğreten, bizzat Allah’tır. “**Allame Ademe’l-esmâe**” “*Adem’e isimleri öğretti*”. Bu iş için öğretti fiili kullanılmıştır ki; “**tef’îl**” kalıbı bir işin tedricen ve zaman içerisinde yapıldığını gösterir. Esma’ya “**kulleha**” bedelinin getirilmesi, ona isimlerin tümünün öğretildiğine delâlet ediyor.

Bir diğ er durum ise, Allah'ın meleklerle *“Bunların isimlerini bana haber verin”* derken *“h  ul  i”* işaret zamirini kullanmasıdır ki; bu zamir, haber verilmesi istenen şeyin orada göz önünde olduğu intibaiı veriyor.

Ayrıca *“aradahum”* ifadesindeki *“hum”* zamiri müzekker kullanılmış olup ayette geçen açık bir mercii de yoktur. Bu karinelerden arzedilen şeylerin, m semmiyat olduğu ve bunları gören meleklerin, onların isimlerini bilemedikleri anlaşılmaktadır. Onların *“Senin bize öğrettiklerinden başka bizde bir ilim yoktur”* demelerinden, bunun bilgiye ait ve Allah tarafından bildirilmesiyle bilinen şeylerden olduğu ortaya çıkıyor ki; biz, Esma'yı  ğrenmenin Adem için bir vahiy olabileceğini düşünüyoruz.

Burada akıl ve vahiy bilgisinin bir bile kesini görmekteyiz. Söyle ki; varlıkların isimlerini bildirmek, ancak onları tanımak ile mümkündür. Tanımak ise onları tanımlamaktır. Tanımın oluşması için önce zihinde tasavvur oluşmalıdır. Dolayısıyla duyu ve akıl vasıtasıyla zihinde oluşan tasavvurlar, varlıkların zihinsel formlarıdır. Buradan hareketle hangi formun hangi varlığa ait olduğu ve ne olduğu bilinmelidir. Dolayısıyla akıl, bu varlık hakkında hükmünü verecek ve tanımını yapacaktır. Böylece varlığı belirleme, onu tanıma ve onu diğ erlerinden ayırıcı olan isminin verilmesiyle mümkündür. Bu  zellik kesin bilginin veya ilmin temelidir. Zaten meleklerin cevabından onlarda bu hususun eksikliği görülmektedir. Onlar, varlığı tasavvur etseler de tanım yapamıyorlar. Yani ilim üretme yeteneğine sahip değiller. Akl  ve vahy  kaynaklı bu husus sadece insana verilmiş olup, insan bu iki kaynakla ilmin ve teknolojinin yolunu açmış ve tabiata ve içindekilere hükmetme yetkisini kazanmaya yani halifeliliğe layık olmuştur.

Secde

Meleklerin Adem'e secde etmeleri konusunda kaynaklar, asıl secdenin Allah'a yapıldığı Adem'in ise sadece bir kible olduğu görüşündedirler. Ancak secde, itaat anlamına da geldiğinden bütün varlıkların insanoğlunun emrine verildiği anlamını da bulabiliriz.

Kur'ân'da, bu konu yedi yerde geçmektedir. Bu ayetleri özellikleri itibarıyla iki grupta m taala edebiliriz. İlk grup ayetlerde (*Hicr*, XV/30 ve *Sa'd*. XXXVIII/73) *“Be er”* lafzı kullanılmıştır. İkinci grupta ise, (*Bakara*, II/34; *A'raf*, VII/11; * sra*, XVII/61; *Kehf*, XVIII/50; *Taha*, XX/116) kendisine secde edilmesi gereken kişinin,

ismi sarîh şekilde “Adem” olarak zikredilmiştir. Bu iki ayet grubu arasındaki bir diğerk fark, ilk grupta beşere akli melekeler anlamında ruh üfürme tabiri geçerken, ikinci grup ayetlerin sonrasında cennetle ilgili mevzulardan, (yasak ağaç, Adem ve eşinin Şeytan tarafından aldatılması, v.s.) bahsedilmektedir.

Birinci gruba *Hicr Suresi*’nin XV/28-31. ayetlerini örnek olarak verebiliriz.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ
فَإِذَا سُوِّيْتَهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ
كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَن يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ

“Rabbin meleklerle “Ben yeryüzünde balçıktan bir insan türü (beşer) yaratmaktayım, ona insan şekli verip, ruhumdan üfürdüğümde ona secdeye kapanın” demişti. İblis hariç meleklerin hepsi secde ettiler, o, secde edenlerle beraber olmaktan çekindi.”

İkinci ayet grubuna örnek olarak da *Tâhâ Suresi*’nin XX/116 ayetini zikredebiliriz.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى

“Meleklerle Adem’e secde edin demiştik, iblis hariç hepsi secde ettiler. O çekindi.”

İşte bu temel farklılıklar Kur’an’da iki secde emrinin olduğunu göstermektedir. Söz konusu secdelerden biri tekvini, diğeri ise teklifidir. (Kevnî ve şer’î) Şeytan her iki secdeye de aynı gerekçelerle itaat etmemiş ve yüz çevirmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere meleklerin itaat edip şeytanın ise isyan ettiği bu secde olayı iki defa vuku bulmuştur. Mevzuyu bu şekilde ele almak fenomenolojik olarak namazdaki iki secdenin hikmetini de açıklayacaktır. Aynı şekilde Kur’ân’da yer alan tilavet secdelerinin de bir kısmı tekvini, bir kısmı da teklifidir.

Sa’d Suresi’nde geçen “**ruhun üfürülmesi**” olayı insan türüne akli melekeler verilmesidir. Yani ruhî bir meleke olan insan aklı önünde varlıkların ve meleklerin secdesidir. Bu birinci secdedir. İkinci secde çok sonra Hz. Adem’in şahsında gerçekleşen halifelik olayındadır. Yani Adem’e öğretilen isimlerin bir diğerk tabirle insana öğretilen ilmin önünde yapılan secdedir. Kısaca ilahi kaynaklı olan

insan akli ve ilminin önünde meleklerin secdesi iki kere vuku bulmuştur. Buradan Tanrı'nın Kur'an'da evrensel anlamda iki secde emrinin olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı da evrensel bir ibadet olan namazın her rekatinde iki defa secde edilmektedir.

Şeytan'ın her iki secdeye isyanında şu hususlar dikkati çekmektedir. (*İsra, XVII/61*)de قَالَ أَسْجِدْ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا “Çamurdan yarattığına mı secde edeceğim?” sorusu ile sanki Allah'ın bu emrinin yanlış olduğunu ima etmektedir. İkinci yanlışı ise:

قال ما منعك ألا تسجد إذ أمرتك قال أنا خير منه خلقتني من نار
وخلقه من طين
(A'raf, VII/12)

“Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten onu çamurdan yarattın.” Sözüyle insanın orijini ile kendi orijinini mukayese etmesidir. Her ne kadar Kur'an bu olayı anlatırken “ateşin topraktan daha üstün olduğu” öncülünü zikretmese de, Şeytan söz konusu iddiada bulunarak kendisinin Adem'den daha üstün olduğu sonucuna varmakta ve bunu da secde etmeyişinin gerekçesi saymaktadır.

Şeytanın, secdeden yüz çevirmesi Kur'an'da fık ve küfür ile nitelendirilmiştir.

Şeytanın fıskı (*Kehf, XVIII/50*) tekebbüründen dolayı, küfrü (*Bakara, II/34*) ise Allah'ın emrini yersiz bularak O'na cevri isnat etmesinden dolayıdır. Yani şeytan “çekinmesi, kibirlenmesi ve secde etmemesi” sebebiyle kâfir olmuş değildir. Onun küfrü, Allah'ın emrini beğenmeyerek, ona zulüm isnat etmiş olmasındandır. Bir diğer ifadeyle Allah, ona göre, emri ters veriyordu. Asıl secde kendisine yapılmalıydı. Zaten “Ben ondan daha hayırlıyım” ifadesinin altında yatan fikir de bu idi.

Öte yandan meleklerin tabiatı konusunda da fikir yürütülmüştür. Bazı hadislere göre hava, rüzgar gibi birtakım tabiat kuvvetleri melek kategorisinde ele alınmıştır. Hal böyle olunca Adem'e secde eden melekler veya bir diğer tabirle insana secde eden meleklerin tabiatı ve fonksiyonları temyiz edilmeyerek “bütün melekler” dendiğine göre, buradan bütün varlıkların insanın emrine ve hizmetine verildiğini anlamak mümkündür.

Cennet

Adem'in vahiy aldığı ve imtihan edildiği cennet hakkında tefsirlerde bir çok mülâhazalar bulmak mümkündür. Bir kısmında söz konusu cennetin ahirette müminlerin gireceği cennet, hatta bunun “cennetül-adn” ve “cennetül-huld” olduğu gözlenmekte iken, bir kısmı da bunun yeryüzünde bir mekan olabileceği fikrine yer vermektedir.

Cennet, Kur'ân'da 147 defa geçen bir kelime olup bunun 117 si Ahiretteki cennet için kullanılmıştır. Geri kalan kısmı ise yeryüzünde bir bahçe anlamına gelmektedir. Gerek bu anolojiyi yapanlar gerekse ölümden sonra müttakilere vadedilen cennetle Adem'in cennetini mukayese edenler onun yeryüzünde, hatta Adem'in yaşadığı yerin adı olduğunu savunmuşlardır. Nitekim söz konusu cennetin dünyada olduğunu savunanlar şu maddelerle ifadeye çalışıyorlar:

- 1-Adem'in halife tayin edilmesi yeryüzünde olmuştur.
- 2-Allah'ın Adem' i yaratıp sonra semaya çektiğine dair bir haber yoktur.
- 3-Ahiretteki cennete Şeytan'ın girmesi veya orada olması düşünülemez.
- 4-Ahiretteki cennette yasak söz konusu değildir.
- 5-Ahiretteki cennette herhangi bir yükümlülük yoktur, teklifi bir yer değildir.
- 6-Ahiretteki cennette emre itaatsizlik söz konusu değildir.
- 7-Ahiretteki cennette zaten ebedilik vardır. Ayrıca ölümsüzlük aranmaz.
- 8-Ahiretteki cennette, yalan, vesvese, aldatma ve isyan yoktur.
- 9-Ahiretteki cennete girenlerin herhangi bir şekilde oradan çıkmaları söz konusu değildir.

Adem'e ve eşine verilen “*Ey Adem sen ve eşin Cennette oturun*” (*Bakara, II/35*) emri zaten Adem ve eşinin orada olduğunu gösterir. Yani dışarıdan oraya girmedikleri, orada oldukları ve oturmaya devam etmeleri gerektiği anlamına gelir.

Bütün bu hallerde belirtilen sebeplerden dolayı Adem'in cennetinin Ahirette gidilecek cennet olmadığı ve onun yeryüzünde bir bahçe olduğu anlaşılmaktadır.

Adem'in cennetinde de her türlü nimetin var olduğu hatta çeşitli sıkıntılardan ve problemlerden emin olduğunu şu ayetlerden anlıyoruz:

إِنَّ لَكَ أَنْ لَا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ وَأَنْكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَىٰ
(Tâhâ, XX/118, 119)

“Muhakkak ki senin için orada acıkmak, çıplak kalmak, susamak ve güneşten yanmak diye bir şey yoktur.”

Ayrıca Adem, bulunduğu cennette ölümsüz olmayı da arıyordu. Nitekim şu ayette görüleceği gibi şeytan Adem'in bu düşüncesinin gerçekleşmesine yardımcı olmak bahanesiyle telkinde bulunuyor:

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ
وَمُلْكٍ لَا يَبْلَىٰ
(Tâhâ, XX/120)

“Şeytan ona vesvese verdi. “Ey Adem, sana ölümsüzlük ağacını ve çökmeyen saltanatı, göstereyim mi? dedi.”

Ayrıca görülüyor ki Şeytan da içeride istediği gibi dolaşıp, rahat bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ
مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ
الْخَالِدِينَ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ
فَدَلَاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفَفَا بِخِصْفَانِ
عَلَيْهِمَا مِنْ وُرْقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ
وَأَقُلَّ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ
(A'raf, VII/20-22)

“Şeytan kendilerine gizli olan çirkinliklerini ortaya çıkarmak için ikisine de vesvese verdi ve “Rabbiniz size bu ağacı, ancak melek olmayasınız veya ebediyyen kalanlardan olmayasınız diye yasakladı.” dedi ve “Elbette ben sizin hayrınızı isteyenlerdenim” diye her ikisine

de yemin etti. Şeytan o ikisini hataya düşürdü ne zaman ağacı tattılar, ikisinin de çirkinlikleri ortaya çıktı. Bunun üzerine her ikisi de cennet yaprağıyla üzerlerini kapatmaya başladı. Rableri kendilerine; “Ben sizin ikinize de şu ağacı yasaklamamış mıydım ve Şeytan her ikinizin de apaçık bir düşmanıdır dememiş miydim.” diye seslendi.

Bütün bu ifadeler Adem’in cennetinin ölümden sonraki cennetle doğrudan bir alakası olmadığı arzda bir yer olacağı fikrini kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca Adem’in cennette ölümsüzlük araması, ölümü daha önce tanıdığı anlamına gelir ki; bu da Adem’in ilk insan olmadığı konusunda bize bir fikir verir. Zira Adem ilk insan olsaydı, ölümü görmeden ölüm ve ölümsüzlük hakkında bir bilgiye sahip olmadan nasıl ölümsüzlük teklifinin peşine düşerdi

Adem’in cennetinin yeryüzünde olduğunu savunanların başında İbn Abbas, Vehb b. Mühebbih, Süfyan b. Uyeyne, Ebu Hanife ve arkadaşları, İbn Kuteybe, Ebu Müslim el-İsfehani gibi meşhurlar gelmektedir. (İbn Kayyim, *Hâdi*, s.25 vd.)

Yasak Ağaç

Cennet’te Adem ve eşine yasak edilen ağaçla ilgili olarak pek çok yorumlar yapılmıştır.

Tevrat, bu ağacı “iyilik-kötülük” yani hayır ve şerri bilme ağacı olarak, tavsif etmiştir. Yine Tevrat’a göre yılan “**bu ağaçtan yerseniz ölürsünüz**” diyerek Adem ve eşini uyarmıştır.

Kur’ân’ın yasak ağaca yaklaşımına gelince; Allah Adem’e hitapla şöyle buyuruyor:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

(Bakara, II/35)

“Ey Adem, sen ve eşin Cennet’te oturun, orada dilediğinizden bol bol yiyin, ancak bu ağaca yaklaşmayın. Yoksa ikiniz de zâlimlerden olursunuz.”

Bazı rivayetlerde bu ağacın buğday, elma, üzüm, zeytin veya hurma ağacı olduğu söylenmektedir. Fakat ağacın cinsi Kur’an’da belirtilmemektedir. “Her türlü nimetlerden dilediğiniz gibi yiyin”

emrini veren Allah, sadece bir ağaca yaklaşılmasını yasaklamaktadır. Bu bağlamda yasak ağaca “yaklaşmayın” anlamında “lâ takrabâ” ifadesi kullanılmıştır. Kur’ân’da bu ifade haram olan işler için kullanılır. Meselâ; “zinaya yaklaşmayın”, “yetim malına yaklaşmayın”, “sarhoşken namaza yaklaşmayın” gibi. (İsra, XVII/32, 34; Nisa, IV/43) Bütün bu ifadelerle haramı işlemek şöyle dursun onlara yaklaşılması bile yasaklanmıştır. Dolayısıyla mezkur ayette yasaklanan ağaçla kastedilen de ikinci bir emre kadar Adem ve eşine yasak getirilmiştir. Bazıları bu emrin Adem ve eşinin birbirlerine yaklaşmamaları, yani cinsel ilişkide bulunmamaları anlamına geldiğini söylerler. Burada ağaç, cinsel ilişkiye benzetilmiştir. Her ikisinde de dallanma yani üreme ve çoğalma vardır. Nitekim burada hakikat daha iyi anlaşılsın diye ağaç (şecere) sembolüyle ifade edilmiştir.

Şeytan, Adem ve eşine vesvese vererek içinde bulundukları halden çıkmalarına sebep olmuştur. Bu, Kur’ân’da şöyle geçmektedir:

فَازِلْهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا
بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ

(Bakara, II/36)

“Şeytan o ikisinin ayaklarını kaydırıp içinde bulundukları durumdan çıkardı.”

“Şeceretu’l-huld” nesil ağacı olarak anlaşılabilir. Menar Tefsirinde bu ağaç, neslin devamını ve ölümsüzlüğünü anlatır. İnsanoğlu ferdi hayatının bir gün sona ereceğini bilir ve buna engel olmak için ebedi hayatın yollarını arar. Hayatın devamını kendi neslinde arar ve yine kendi neslini yıkılmayan bir saltanat olarak görür. Bununla neslinin devamını sağlar. Her ne kadar ferdi olarak bunu başaramayacağını bilse de nesil olarak başarabileceğini görür. Neslini böylece ebedi kılar ve yıkılmaz bir saltanatı elde eder demektedir. Böylece, insan çocuk sahibi olarak neslini devam ettirir. Yani bir nevi neslinde ölümsüzleşmiş olur. Aynı zamanda nesil sayesinde tükenmez bir saltanata da sahip olur.

Bu ağacı bir sembol olarak anlamak Allah’ın fiilleri açısından da daha uygun olur. Şayet sembol anlamı verilmezse bu ağacı Allah’ın “hâzihi” işaret zamiriyle ifade etmesi ciddi bir problem doğurur. Bu işaret zamininin kullanılmasından Adem ve eşinin zihninde o ağaca karşı bir meyil olduğu anlaşılıyor. Allah da zihinlerindeki işaretten “bu ağaca yaklaşmayın” diyor. Bu da Adem

ve eşinin o ağacı bildiklerini gösterir. Nitekim *Bakara II/181*'de “*şu şehre girin*” emrindeki işaret zamirinden de onların o şehri bildiği ve ona yöneldiklerinin anlaşılması gibi.

Adem ve eşi yasak ağaçtan yediklerinde avret yerleri görülmüştür. Buradaki çıplaklık maddi veya manevi, anlamda olabilir. Manevî anlamda olursa, günah işleyen bir insanın psikolojik durumu anlatılmış demektir. Bu durumda mana, Adem, günah işlediğini fark edince yalnızlık hissi duymuş ve kendisini savunmasız bulmuştur. Dolayısıyla çıplak oluşu bu psikolojik halin ifadesi olur. Bir başka deyişle Adem'in ilahi bir cezbe halinde ve bir mutluluk yumağı içindeyken yasağı çiğnemesiyle bu halin kendisinden kaybolduğunu ve psikolojik bir yalnızlık ve çıplaklık hissetmiş olduğunu anlayabiliriz.

Adem'in cennetinde her türlü nimet bulunmasına rağmen, bir de yasak ağacın konulması, irade eğitimiyle ilgilidir denilebilir. Zira, insanın o zamana kadar iradî tecrübesi yoktu. İrade kontrolü de ancak yasaklarla kazanılabilir. Allah'ın yasakladığı bu fiili insan Allah'a verdiği ahdi unutmak ve şeytana uymak suretiyle işlemiştir. Bu yasağı çiğnedikten sonra, ilk zihnî tecrübesini geçirmiştir.

İnsan daha önce irade terbiyesi almamıştı. İrade tecrübesi, zihni alıştırmaları artıkça artacaktı. Bunun için de bir muhakeme gerekliydi. Zira muhakeme ruhun dışı açılan bir kapısıdır. Bu kapıyla insan bedeni hareketlerine istikamet verebilir ve sonunda gerçek kimliğine kavuşur. İnsan söz konusu yasağı ihlal ile ilk zihni tecrübeyi geçirmiş oldu. Muhakemesiyle de yaptığının farkına varıp, şuuruna kavuşmuş ve tevbe etmiştir.

Ayette, bu fiili işlerlse zalimlerden olacakları bildirilmiştir. O halde ilâhî yasağı çiğneyenler, kendilerine zulmetmiş olup, hatalarını örtmeye çalışır ve çare ararlar. Adem de hatasını anlamış ve tevbe etmiştir.

“**Yasak ağaç**” konusunda, Kur'an'ın insanlığa vermek istediği bir mesaj vardır. Allah'ın getirdiği bu yasak, Adem ve eşi hakkında vârid olmuştur. Daha önce İblis yapması gereken bir emri yapmamış, burada ise Adem, yapılmaması gereken bir emri yapmıştır. Bu iki husustan, emre itaatsizliğin, şeytanî; yasağa itaatsizliğin, beşerî karakterleri yansıttığı anlaşılmaktadır. Yasağı Adem ve eşi, şeytanın telkiniyle çiğnemişlerdir ki, bu da beşerî vasfın bir diğer özelliğini gösterir. O, bir yandan melekleri kendine secde ettirebilecek kadar yücelebilirken, öte yandan şeytanın oyununa gelebilecek kadar zayıftır.

Tevbe

Pek çoğunun zannettiği gibi tevbe hadisesi “**hubuttan/düşüşten sonra**” değildir. Adem, cennetteyken tevbe etmiştir. Tevbesi Allah tarafından kabul edilmiş fakat cennetten çıkarılmıştır. Çünkü ayetin sibakından anlaşılan onun yeryüzüne halîfe olmasıdır. Her halükarda Adem bu vazifeyi yerine getirecekti.

O halde “**tevbe**” hubuttan öncedir ve kabul edilmiştir. Tevbenin kabulünden sonra topluca (Adem, eşi ve şeytana) çıkın denilmiştir. Burada şu soru akla gelebilir. Tevbe kabul edildiği halde neden cennetten çıkarıldılar? Cevap olarak “**misyon değişikliği ve halîfe olması için**” denilebilir. Şayet yasak ağaçtan yememiş bile olsalardı yine çıkarılacaklardı. İbnü'l-Arabî ekolüne ait tefsirlerde Adem=Kalb, Havva=Nefs-i emmare, İblis=Vehm kuvveti, Ağaç=Vehm-i bâtil, Cennet=Ruh aleminin seması, olarak kaydedilmiştir. Bu sembolik tefsire göre bütün bu olaylar insanın varlık aleminde ceyran etmektedir.

Şeytani duygu, uzakta değil kendi nefsi isteklerimizde yaşamaktadır. Tevbe ise nefsi duygularla, onlara hakim oluncaya kadar mücadele etmektir. Sadece dil ile değil davranışlarla da bunu göstermektir. Adem'in tevbe etmesi (*Bakara, II/37*) “*Adem Rabbinden kelimeler almıştır.*” İfadesi vardır. Burada kelimelerden kasıt bir nevi vahiydir ki nasıl tevbe edileceği ve neler denileceğini öğrenmiştir. Tevbe, yaptığından pişman olup, nefsi duygularla mücadele edebilmedir. Aksi takdirde şeytan insanı bu duygularıyla aldattır.

Bu ayetlerde Adem'in yasağı çiğnemesi ve tevbe ederek affedilmesinin anlatılmasından murad, Allah tarafından emredilen şeyleri terk eden kişi şayet tevbe ederse affedileceğinin bildirilmesidir. Allah'ın sıfatlarının tamamı kainatta tecelli eder. Allah'tan affını isteyenler için de ilgili sıfatlar tecelli etmektedir. Nitekim bu görüşü destekleyen bir hadiste de şöyle denilmektedir:

لو لم تذنبوا لذهب الله بكم ولجاء بقوم يذنبون فيستغفرون الله فيغفر لهم
(Müslim, Tevbe, IX/2748)

“Şayet siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi toptan helak eder, günah işleyen, ardından da tevbe eden bir kavim getirir ve onlara (Tevvab ve Rahman sıfatlarıyla) mağfiret ederdi.”

Fuzûlî: “İnsanın günahsız olmasını düşünemeyiz, yoksa melekten farkı kalmazdı, insanın günah işlemesi tabiatının gereğidir. Bu da Allah’ın bir kanunudur.” demektedir.

Hubut

Kur’ân, Adem’in tevbesi kabul edildikten sonra bir “**hubut**”tan bahsetmektedir. Hubut, H.B.T. fiilinin masdarıdır. Hubut, gözden düşmek, düşmek ve inmek manasına gelmektedir. Fahreddîn Râzî, “**bir halden başka bir hale geçmedir.**” der. Adem’in cenneti gökyüzünde diyenler için yukarıdan aşağı inişi, yeryüzü cenneti diyenler için de yer değiştirmesi manasına gelir.

Reşit Rıza, el-Menar’da “**Hubut, hissi ve manevîdir**” der. M. İkbal, “**Adem’in cennetten hubûtu, gayr-i ahlâkî bir husus ihtiva etmez**” der. Bu hubutun hedefi daha çok insanın yetişmesiyle alakalıdır. İlkel bir halden şüphe ve itaatsizliğe mütemâyil, bağımsız bir “**ben**”in şuuruna sahip olmaya aittir. Hubut, ahlâkî bir çöküntü değil, bilakis insan için kendi şuurunun ilk aydınlık uyanışının sade bir şuura geçişidir. Ferdi sebeple, kendinde doğuşun hissi ile tabiat rüyasından uyanışıdır. Bir nevi tabiat rüyasından uyanarak kendi varlığının farkına varmasıdır. İlahî sistem, Adem nesli için bir mücadele ve uğraş hazırlamıştır.

قلنا اهبطوا منها جميعا فإما يأتينكم مني هدى فمن تبع هداي فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون

(Bakara, II/38)

“Biz onlara, topluca oradan inin. Tarafımdan size bir hidayet gelecektir. Kim benim hidayetime tabi olursa, onlar için korku ve hüznün yoktur” buyrulur. Buradan anlaşılan şeytan ve insan arasında ferdî bir mücadele vardır. Bu mücadele sırasında ilahî vahiy insana destek vermektedir. İnsan, halîfe ve bu mücadelenin galibi olarak vaadedilen hidayeti, ebedi mutluluğu hatta hubutu olmayan bir ikbali kazanma şansına sahiptir. Nitekim Hz. Peygamber: اللهم غيظا لا هيطا “**Ya Rabbi hubutu olmayan bir ikbale eriştir**” diye de dua etmiştir.

İşte bundan dolayı Hz. Adem ve eşi tekrar Tanrıya yöneldi ve tevbe ettiler.

قالا ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين

(A’raf, VII/23)

“Ey Rabbimiz biz nefsimize zulmettik. Eğer sen bizi bağışlamaz ve acımazsan biz gerçekten hüsrana uğrayanlardan oluruz...” diyerek

yalvardılar. Allah da onları affetti ve hubût emriyle onlara bir başka görev ve sorumluluk yükledi. İnsanın temel görevi ve gayesi halifeliktir. Hubut bir ceza değil bir görevden diğerine geçiştir. Adem' in günahı, afla karşılanmıştır. Bu anlamda hubut bir lütuf ve insanın asıl görevine geçişidir, insanoğlunun bu asıl görevi bir insan olan Adem'in ruhunda da tecelli etmiştir. O, Peygamber olarak beşerî görevlerini de yerine getirmiştir.

Adem'in cennetten hubutu ile yeryüzünde insanın ilk ortaya çıkışının bir bağlantısı yoktur. Bu kıssanın hedefi daha çok insan terbiyesi ile alakalıdır. İlkel bir halden, şüphe ve itaatsizliğe mütemayil, bağımsız bir ben şuuruna sahip olmaya geçişi gösterir. Hubut insanın kendisinde aydınlık ve sade bir şuurun oluşumunu belirtir.

“Hubut” emri, Şeytanın Adem ve eşini aldatmasından hemen sonra verilmiş, ardından Adem Rabb'inden kelimeler olarak tevbe etmiş ve tevbesini kabul eden Allah ikinci defa hubut emrini vermiştir. Bu durumda birinci emir hüküm olup (*Bakara, II/36*), ikinci hubut emri (*Bakara, II/38*) ise bu hükmün infazıdır. Bu ayrımın farkında olmayanlar, tevbenin hubuttan sonra olduğunu zannetmişlerdir. Halbuki hubut, Adem tevbe ettikten sonra gerçekleşmiştir.

Hristiyanlık, Adem'in bu “hubutu” ile “aslı suç” adını verdiği bir doktrin meydana getirerek, dünyaya gelen her insana Adem'in günahını ödeme sorumluluğunu yüklerken İslâmiyet, özellikle Kur'an, bunun aksine herkesin kendi günahını kendisinin çekeceği hükmünü verir.

ولا تزر وازرة وزر أخرى

(Enam, VI/164)

“Kimse kimsenin yükünü çekmez” ayeti gereğince, her doğan çocuk temiz ve masumdur. M. İkbâl, asli suçtan dolayı lanetlenmiş bir varlığı kabul etmez. “Sorumluluk yüklenen insan ilk itaatsizliğinden tevbe ederek affedilmiştir” der. Kur'an'ın yeryüzünü lanetli bir yer olarak görmediğini ifade eder. Zaten Kur'an ayetleri de bir kimsenin suçundan dolayı başkasının cezalandırılmayacağını açıkça ifade eder.

يا أيها الناس اتقوا ربكم واخشوا يوما لا يجزي والد عن ولده
ولا مولود هو جاز عن والده شيئا

(Lokman, XXXI/33)

“Ey insanlar! Rabbinize gereken saygıyı gösteriniz, babanın oğluna, oğulun da babasına bir şey ödeyemeyeceği günden sakının....”

Cennet, nimeti; ağaç, isyan tabiatını sembolize eder. Dolayısıyla cennetle ağaç arasındaki bu ilişki, insandaki nimet ve nankörlüğü anlatmaktadır. Yani her insanda devam edegelen nimet ve küfran ilişkisinin mücadelesidir.

Ele aldığımız Adem kıssasında olduğu gibi, Kur’ân’da bazı konular birkaç yerde tekrar edilmiş gibi gözükmektedir. Bu sadece bir tekrardan ibaret değildir. Meselenin farklı yönlerini insanlara göstermek içindir. Adem kıssası, Kur’ân’da yedi yerde geçmektedir. Yirmibeş defa Adem ismi tekrar edilmiştir. Kıssa, geçtiği her yerde farklı bir yönü ile anlatılmaktadır. **Bakara, II/31-37**’de Adem’in halife titri ile üstünlüğü. **A’raf VII/11,19,26,27,31-35**’de genel olarak şeytanın insana geliş yolları, şeytan perspektifiyle insan, insanın şeytanî ve beşerî yönü vurgulanırken, **Hicr, XV/28, 33**’te doğru yolda yürüyenlere cennet müjdesi verilmiştir. **Tahâ, XX/115-116,117,120,121,124**’te Adem’in bahçesi ve yasak ağacın şeytan tarafından tasviri yer almış. **Sa’d, XXXVIII/71**’de ise şeytanın aldaticılığı vurgulanmıştır. Dolayısıyla Kur’ân’da tekrar edilen konular değil, terminolojidir. Yani tabiri caiz ise ilahi sahnede cereyan eden bu olayda vakıa her seferinde başka mesajlar vermek için konu tekrar ele alınmaktadır. Tekrar edilmek için değil.

Bir neticeye varmak gerekirse Adem bütün insanların ilk biyolojik babası değil insan neslinin ilk peygamberidir. Adem kıssası, aslında bütün insanların her birinin kıssasıdır. İlahi sahnede beşerin ilk veçhesini temsil eden Adem, topraktan gelen bir varlığın diğer varlıklara üstünlüğünü temsil etmiştir. O, bir yandan melekleri kendine secde ettirecek kadar yüce bir vasfa sahipken, diğer yandan şeytanın oyununa gelebilecek kadar da zayıf bir varlıktır. Kısaca bu kıssa meziyet ve zaaflarıyla her birimizi yani beşeriyeti anlatmaktadır.